

Sławomir PIETRZAK, Marian KAPROŃ,
Magdalena OSUCHOWSKA, Katarzyna STRZELEC

**Analiza opinii właścicieli źrebiąt pochodzących po ogierach państwowych
i uznanych, dotyczących ich wychowu do momentu rozpoczęcia użytkowania
zaprzęgowego***

An Analysis of the Opinion Given by the Owners of the Colts from the State and Attested Stallions
Concerning Their Raising from the Moment of Starting Harnessing

Wykorzystywanie reproduktorów z Państwowych Stad Ogierów (PSO) oraz uznanych z Okręgowych Związków Hodowców Koni (OZHK) w hodowli terenowej i masowym chowie koni oparte jest na założeniu, że odgrywają one wszechstronną amelioracyjną rolę w doskonaleniu krajowego pogłowia. W świetle dotychczasowych obserwacji praktycznych i badań naukowych (2, 4, 5, 8) omawiana rola nie zawsze jest jednoznacznie pozytywna. Poza tym w krajowej literaturze hipologicznej odczuwa się wyraźny brak szeroko zakrojonych opracowań z zakresu oceny użytkowej przydatności koni roboczych pochodzących w znacznej części po reproduktorach państwowych (z PSO) i uznanych (OZHK), przy czym wspomniane reproduktory są produkowane według dość często zmieniających się koncepcji hodowlanych.

Opracowania tego typu powinny okresowo oceniać pogłowie koni roboczych i udzielać bezpośrednich odpowiedzi na temat słuszności aktualnie realizowanych koncepcji hodowlanych.

Niniejsze opracowanie jest próbą wypełnienia omawianej luki i stanowi początek dalszych badań z zakresu oceny roli reproduktorów państwowych i uznanych w produkcji koni roboczych.

* Praca wykonana w ramach programu RRII22.

MATERIAŁ I METODY

Materiały do niniejszych badań zgromadzono w latach 1986-1990 w wyniku ankietowania 10 051 rolników z terenu prawie całego kraju (10 Okręgowych Związków Hodowców Koni: Białystok, Bydgoszcz, Kielce, Lublin, Łódź, Malbork, Poznań, Radom, Rzeszów, Wrocław), a wybór podyktowany był oceną poziomu prowadzonej tam hodowli koni (1). Na podstawie dokumentacji tych OZHK ustalono, że wspomniani rolnicy kryli posiadane klacze ogierami z PSO oraz uznanymi z hodowli terenowej. Otrzymano z powrotem 3791 egzemplarzy ankiet (37,7%) wypełnionych w sposób umożliwiający ich dalsze opracowanie.

Zakres badań ankietowych polegał na uzyskaniu następujących danych: a) przeznaczenie i los żrebięcia (użytkowanie w gospodarstwie, sprzedaż, padnięcia), b) odchowywanie się żrebięcia (dobre, przeciętne, złe), c) wykorzystanie paszy (dobre, przeciętne, złe), d) skłonności do chorób (tak, nie, rodzaje schorzeń), e) narowy występujące przed oprzęganiem (tak, nie, rodzaje narowów — przednie, tylne), f) podawanie nóg przy rozczyszczaniu kopyt (tak, nie), g) w jakim wieku (w miesiącach) rozpoczęło oprzęganie młodego konia?, h) w jaki sposób oprzęgano młodego konia (w pojedynkę, przy starszym koniu, obydwoma sposobami), i) ile czasu trwało oprzęganie?, j) narowy wykazywane w trakcie oprzęgania.

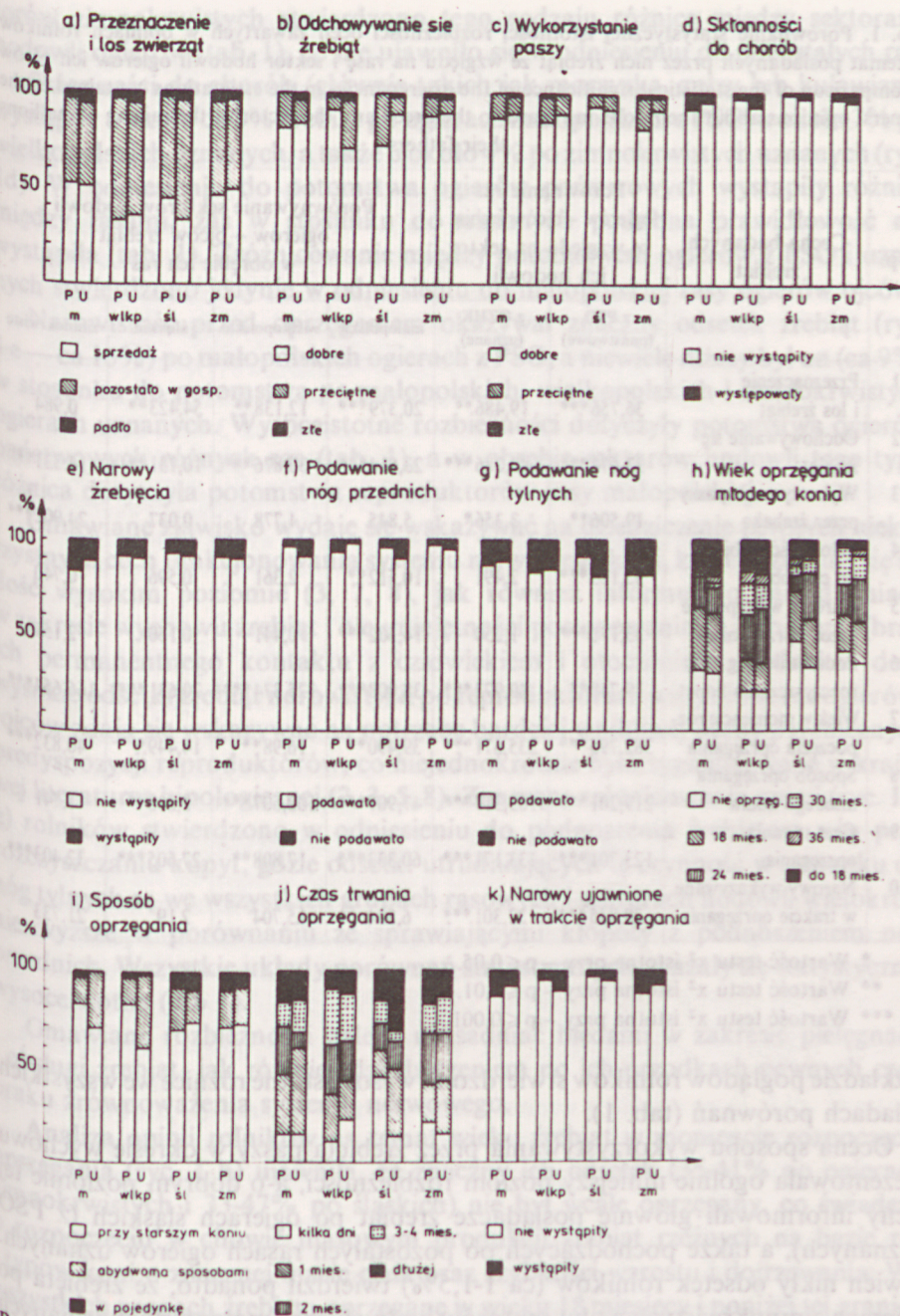
Rozkład opinii rolników na temat żrebiąt był weryfikowany statystycznie przez zastosowanie testu χ^2 (6) w różnych wariantach: 2×2 , $r \times 2$, $r \times C$ oraz został przedstawiony w formie graficznej.

OMÓWIENIE WYNIKÓW

Pierwszym z analizowanych zagadnień było przeznaczenie oraz los żrebiąt po reproduktorach z PSO i uznanych (ryc. 1 a). W świetle rezultatów badań ankietowych rolnicy przeznaczili ich od ca 43% (po ogierach małopolskich uznanych) do 65% (po wielkopolskich z PSO) do dalszego odchowu. Najwyższy odsetek żrebiąt sprzedanych zanotowano w odniesieniu do pochodzących po ogierach małopolskich (52% — po uznanych, 53% — z PSO), a najniższy stanowiła progenitura ogierów wielkopolskich (34% — z PSO, 36% — uznanych). Stanowiący dopełnienie liczebności ogólnych odsetek żrebiąt padłych kształtował się na niskim poziomie (od ca 1% — po ogierach śląskich z PSO do ca 5% — po małopolskich, wielkopolskich uznanych, zimnokrwistych z PSO), niższym od ustalonego we wcześniejszych badaniach Sasimowskiego (7) i zbliżonym do stwierdzonego przez Kapronia i współautorów (5) — 3,3%. Wydaje się to świadczyć o polepszeniu metod wychowu żrebiąt, obniżającym ich śmiertelność.

Statystyczna weryfikacja istotności zróżnicowanego rozkładu opinii rolników w kwestii przeznaczenia i losu posiadanych przez nich żrebiąt okazała się wysokoistotna (tab. 1) prawie we wszystkich układach porównań, z wyjątkiem obydwu sektorów hodowli w obrębie potomstwa ogierów zimnokrwistych.

Rozbieżne opinie na temat sposobu odchowywania się posiadanych żrebiąt wyrażali głównie właściciele (ryc. 1b) pochodzących po ogierach uznanych wszystkich ras (głównie po wielkopolskich), gdzie stwierdzono od 8% (zimnokrwistych) do 25% (wielkopolskich) odchowujących się przeciętnie i od 2,5% (zimnokrwiste) do 4,3% (wielkopolskich) odchowujących się źle. W omawianym

Ryc. 1 a-k. Procentowy rozkład opinii rolników dotyczących wychovu źrebiąt po ogierach z PSO (P) i OZHK (U) do momentu rozpoczęcia ich użytkowania zaprzęgowego

The proportional distribution of the opinions of the farmers concerning the raising of the colts from the stallions from the State-Owned Stud of Stallions (P) and the Regional Union of Horse-Breeders (U) until the moment of starting their harnessing

Tab. 1. Porównanie statystycznej istotności rozbieżności ocen zawartych w opiniach rolników na temat posiadanych przez nich źrebiąt ze względu na rasę i sektor hodowli ogierów ich ojców
 A comparison of the statistical significance of the discrepancies in the estimations contained in the farmers' opinions about their colts in regard to the breed and the sector of the raising of stallions — their fathers

L. p.	Cecha badanych źrebiąt	Porównanie ras ogierów – ojców źrebiąt ze względu na sektor ich hodowli		Porównywanie sektorów hodowli ogierów – ojców źrebiąt w obrębie ich ras			
		z PSO (państwowe)	z OZHK (uznane)	małopolskie	wielkopolskie	śląskie	zimmokrwiste
1	Przeznaczenie i los źrebiąt	36,756***	19,486**	20,379***	12,138**	54,423**	0,984
2	Odchowywanie się źrebiąt	33,674***	43,286***	23,014***	30,876***	10,731**	14,331**
3	Wykorzystanie paszy przez żrebaka	19,506**	3,356*	5,845	4,778	0,037	24,902***
4	Sklonność źrebiąt do chorób	35,103***	2,491	10,512**	2,361	0,596	0,740
5	Narowy występujące przed oprzęganiem	33,171***	1,250	14,502***	0,441	0,150	2,154
6	Podawanie nóg przy rozcyszczaniu kopyt	19,748**	40,972***	38,908***	125,374***	20,631***	166,654***
7	Wiek w momencie roz- poczęcia oprzęgania	382,795***	235,671***	39,490**	16,98**	14,449*	40,832***
8	Sposób oprzęgania młodego konia	219,201***	103,317***	47,907***	102,507***	9,203**	1,741
9	Czas trwania oprzęgania	123,701***	133,171***	60,333***	17,808**	27,605***	32,403***
10	Narowy wykazywane w trakcie oprzęgania	20,845***	32,301***	6,334	15,704	2,19	21,733

* Wartość testu χ^2 istotna przy $p \leq 0,05$.

** Wartość testu χ^2 istotna przy $p \leq 0,01$.

*** Wartość testu χ^2 istotna przy $p \leq 0,001$.

rozkładzie poglądów rolników stwierdzono wysoce istotne różnice we wszystkich układach porównań (tab. 1).

Ocena sposobu wykorzystywania przez źrebięta paszy w okresie wychowu prezentowała ogólnie mniejszy poziom rozbieżności, a o dobrym poziomie tej cechy informowali głównie posiadacze źrebiąt po ogierach śląskich (z PSO i uznanych), a także pochodzących po pozostałych rasach ogierów uznanych. Pewien nikły odsetek rolników (ca 1-1,5%) twierdził ponadto, że źrebięta po ogierach zimnokrwistych z obu sektorów hodowli oraz małopolskich uznanych i wielkopolskich z PSO źle wykorzystywały paszę (ryc. 1c). Opinie na temat źrebiąt po ogierach państwowych okazały się wysoce istotnie zróżnicowane, zaś w odniesieniu do uznanych — istotnie (tab. 1). W obrębie potomstwa reproduk-

torów zimnokrwistych stwierdzono tego rodzaju różnice między sektorami hodowli ogierów (tab. 1), co nie ujawniło się w odniesieniu do pozostałych ras.

Sklonności do chorób (głównie takich jak morzyska, zołzy lub kulawizny) wystąpiły u około ca 8% źrebiąt po ogierach małopolskich z PSO, u około 7% po wielkopolskich uznanych, a także u około 4% po zimnokrwistych uznanych (ryc. 1d). W odniesieniu do potomstwa ogierów państwowych wystąpiły różnice między rasami, zaś w stosunku do uznanych podobna prawidłowość nie wystąpiła (tab. 1). Zróznicowanie między potomstwem ogierów z PSO i uznanych stwierdzono jedynie w odniesieniu do małopolskiej rasy ogierów ojców.

Narowistość przed oprzęganiem okazywał znaczny odsetek źrebiąt (ryc. 1e — ca 16%) po małopolskich ogierach z PSO, a niewiele niższy był on (ca 9%) w stosunku do potomstwa po małopolskich, wielkopolskich i zimnokrwistych ogierach uznanych. Wysoce istotne rozbieżności dotyczyły potomstwa ogierów państwowych różnych ras (tab. 1), a w obrębie sektorów hodowli tego typu różnica dotyczyła potomstwa reproduktorów rasy małopolskiej.

Omawiane zjawisko wydaje się wskazywać na dziedziczenie pewnych niekorzystnych cech funkcjonowania systemu nerwowego koni, które kształtuje się na dość wysokim poziomie (3, 7, 8), jak również informuje o zaniedbaniach w zakresie wychowu źrebiąt i nieumiejętności postępowania ze źrebiętami (brak ich permanentnego kontaktu z człowiekiem i otoczeniem). Jednakże dość wysokie odsetki źrebiąt narowistych po reproduktorach wszystkich ras ogierów-ojców zdają się wskazywać na potrzebę bardziej wnikliwej oceny psychicznych predyspozycji reproduktorów, co niejednokrotnie było sygnalizowane w krajowej literaturze hipologicznej (2, 3, 5, 8). Znaczące zróznicowanie opinii (ryc. 1f, g) rolników stwierdzono w odniesieniu do podnoszenia źrebiętom nóg przy rozczyszczaniu kopyt, gdzie odsetki utrudniających tę czynność w stosunku do nóg tylnych są we wszystkich grupach rasowych i sektorach hodowli wielokrotnie wyższe w porównaniu ze sprawiającymi kłopoty z podnoszeniem nóg przednich. Wszystkie układy porównań statystycznych okazały się statystycznie wysoce istotne (tab. 1).

Omawiane rozbieżności należy uzasadniać błędami w zakresie pielęgnacji i obsługi źrebiąt, jak również dziedziczeniem po ich przodkach pewnych cech braku zrównoważenia systemu nerwowego.

Analiza opinii rolników na temat wieku źrebiąt w momencie rozpoczęcia oprzęgania (ryc. 1h) ujawniła, że znaczny ich odsetek (35-41% po ogierach zimnokrwistych i 33-47% po śląskich) nie był wcale oprzęgany, co świadczy o rozpoczęciu w chowie masowym produkcji źrebiąt rzeźnych na bazie ras i typów koni o znacznej masie ciała oraz szybkości wzrostu i dojrzewania. We wszystkich grupach źrebięta oprzęgane w wieku 18 miesięcy i poniżej tej granicy stanowiły większość, zaś oprzęgane w wieku 24 i 30 miesięcy dominowały w potomstwie ogierów wielkopolskich oraz śląskich i zimnokrwistych uznanych. Omawiane zależności okazały się w różnym stopniu istotne (tab. 1). Zdecydowa-

na większość źrebiąt była oprzęgana „przy starszym koniu”, zaś odsetek oprzęganych w pojedynkę był najniższy (ryc. 1 i). Poza tym znaczną część źrebiąt oprzęgano przy zastosowaniu obydwu metod (głównie po ogierach małopolskich i wielkopolskich uznanych — ca 30%).

Zdecydowana większość omawianych zależności miała charakter wysoceistotny bądź istotny (tab. 1), poza potomstwem ogierów zimnokrwistych.

Czas oprzęgania źrebiąt był bardzo różny (ryc. 1 j), a omawiane zróżnicowanie miało w całej rozciągłości charakter statystycznie wysoceistotny.

O wiele poważniejszym problemem jest ujawniana w trakcie oprzęgania narowistość (ryc. 1 k) źrebiąt, która wystąpiła w najszerszym zakresie u potomstwa ogierów małopolskich (z PSO — ca 12%, uznanych — 8%), zimnokrwistych (z PSO — 13%) i wielkopolskich (uznanych — 10%). W pozostałych przypadkach odsetki źrebiąt narowistych wahały się w granicach 3-6%. Poza stosunkowo nieliczną grupą źrebiąt śląskich we wszystkich pozostałych grupach rasowych skłonności do narowistości występujące u źrebiąt miały charakter wysoceistotny bądź istotny (tab. 1).

WNIOSKI

1. W wyniku rozesłania 10 051 ankiet, z których 3791 (37,7%) otrzymano z powrotem po wypełnieniu przez rolników, ustalono znaczne zróżnicowanie opinii na temat posiadanych źrebiąt, które w większości przypadków okazało się statystycznie wysoceistotne bądź istotne ze względu na rasę ogierów-ojców w obrębie sektorów ich hodowli oraz w obrębie poszczególnych ras między sektorami hodowli.

2. Najwyraźniejsze i statystycznie wysoce istotne zróżnicowanie między potomstwem ogierów różnych ras pochodzących z sektora hodowli państwowej wystąpiło w odniesieniu do przeznaczenia źrebiąt, ich odchowywania się, skłonności do chorób oraz narowów, wieku w momencie rozpoczęcia oprzęgania, sposobu i czasu oprzęgania oraz narowów ujawnionych w tym zakresie.

3. W stosunku do źrebiąt pochodzących po ogierach uznanych tego typu zależność (pkt. 2) wystąpiła w ocenie odchowywania się źrebiąt, podawaniu nóg przy rozczyszczaniu kopyt, wieku w momencie rozpoczęcia oprzęgania oraz sposobu i czasu trwania oprzęgania, a także nabytych w trakcie tego zabiegu narowów.

4. Zróżnicowanie między źrebiętami ze względu na sektor hodowli ogierów ich ojców w obrębie poszczególnych ras ujawniło się głównie w odniesieniu do oceny za odchowywanie się źrebiąt, podawanie nóg przy rozczyszczaniu kopyt i czas trwania oprzęgania.

5. Nerwowość i narowistość źrebiąt występująca w znacznym zakresie w odniesieniu do potomstwa po ogierach szlachetnych (głównie małopolskich),

a nawet po (uważanych potocznie za spokojne) ogierach zimnokrwistych wskazuje wyraźnie na potrzebę bardziej wnikliwej oceny reproduktorów ze względu na cechy przydatności użytkowej i zrównoważenie systemu nerwowego.

PIŚMIENNICTWO

1. Akta hodowlane Polskiego Związku Hodowców Koni oraz Okręgowych Związków Hodowców Koni za lata 1980-1989.
2. Brzeski E.: Ocena hodowlana ogiera na podstawie niektórych cech zachowania się jego potomstwa w czasie pracy i pielęgnacji. *Acta Agr. et Silv.*, vol. VI, 1966.
3. Budzyński M.: Powtarzalność i odziedziczalność wskaźników oceny zrównoważenia systemu nerwowego koni pełnej krwi angielskiej. *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio EE*, vol. I, 25, Lublin 1983.
4. Kaproń M.: Wpływ rasy pełnej krwi angielskiej na hodowlę i produkcję koni wierzchowych i wszechstronnie użytkowych w Polsce. Rozprawa habilitacyjna. Wyd. AR w Lublinie, seria „Rozprawy naukowe”, 1981.
5. Kaproń M., Iżycka G., Kaproń H.: Wpływ rasy pełnej krwi angielskiej na użytkową przydatność koni roboczych. *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio EE*, vol. III, 31, Lublin 1985.
6. Puchalski T.: Statystyka. PWN, Warszawa 1978.
7. Sasimowski E.: Hodowlane metody doskonalenia koni. PWRiL, Warszawa 1973.
8. Zwoliński J.: Konieczna jest bardziej wnikliwa ocena charakteru reproduktorów. *Koń Polski*, 3, 1970.

SUMMARY

As a result of polling the farmers whose mares were covered by the stallions from the State Stallion Stud and the Regional Association of Horse Breeders, 10,051 questionnaires were sent and 3791 were received back (37,7%), which were useful for further analysis. A statistical analysis found out highly significant differences in the properties of the colts depending on the breed and the sector of raising the stallions — fathers. It concerned the purpose of the colts, their rearing, susceptibility to illnesses, age at the moment of harnessing, manner and time of harnessing and the vices manifested in this respect. It was shown that there is a need for a thorough selection and an estimation of the animals kept for breeding purposes in regard to their usefulness and the balancing of the nervous system.